

Γ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ (†1528) ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ (†1529)
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ STRADΙΟΤΙ

τοῖς *Giorgio Fedalto*
Antonio Carile
φιλίας ἀπόδειξις

Ἀκόμη δὲν ἔχει συνταχθεῖ συνολικὴ μελέτη γιὰ τοὺς «στρατιῶτες» καὶ στὸν στόχο αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ συμβάλει ἡ παροῦσα σύντομη ἐργασία. Εἶναι ἀρκετοὶ οἱ καταμετρούμενοι Παλαιολόγοι στὰ ἔγγραφα, ποὺ ἀφοροῦν τοὺς «στρατιῶτες», καὶ εἶναι αἴτημα ἡ συστηματικὴ καταγραφή τους καὶ ἡ ἀνασύσταση τοῦ οἰκογενειακοῦ τους δένδρου¹. Ἀφορμὴ τῆς δικῆς μας συμβολῆς εἶναι αἴτηση τοῦ Ἰωάννη Παλαιολόγου τοῦ ποτε Γεωργίου πρὸς τὴ βενετικὴ Γερουσία. Αὐτὸς ζητᾷ νὰ τύχουν βοήθειας πέντε ἀνήλικα (pupilli) ἀνήψια του (τέσσερεις κόρες καὶ ἓνα ἀγόρι), ποὺ εἶναι τέκνα τοῦ Νικολάου καὶ εἶχαν ἀδελφὸ τὸν Ράλλη, ποὺ καὶ οἱ δυὸ πέθαναν στὴν Ἀπουλία. Θεῖοι τῶν Ἰωάννη καὶ Νικολάου ἦταν οἱ Μανώλης καὶ Κωνσταντῖνος (ὁ πρῶτος ἐγδάρη ζωντανὸς στὸν Μοριᾶ καὶ ὁ ἄλλος συνελήφθη στὴ Ναύπακτο καὶ ἐστάλη στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου προιόνιστηκε στὰ δύο). Στὸ ἔγγραφο σημειώνεται ὅτι ὁ παστᾶς τοῦ Μοριᾶ ἦταν «germano» (πρῶτος ἐξάδελφος) τοῦ Μανώλη. Ὁ Ἰωάννης παρακαλεῖ νὰ παραχωρηθοῦν στὰ ἀνήψια του τὰ 20 δουκάτα ποὺ ὁ πατέρας τους Νικόλαος ἐλάμβανε ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῆς Vicenza καὶ τὰ 10 δουκάτα ποὺ ὁ ἀδελφός τους Ράλλης ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ ἴδιο ταμεῖο. Ἀκόμη, μετὰ τὸ θάνατό του νὰ

1. Ὑπάρχουν δύο καλὲς δημοσιεύσεις: *Μαριάννα Κολυβά*, Θεόδωρος Παλαιολόγος, ἀρχηγὸς μισθοφόρων «στρατιωτῶν» καὶ διερμηνέας στὴν ὑπηρεσία τῆς Βενετίας (1452c.-1532). «Θησαυρίσματα» 10 (1973), 138-162 - Fani Mavroidi, Appalti e produzione a Cipro nel '500. Il caso della famiglia dei Paleologi. «Rivista di Studi Bizantini e Slavi» 2 (1982), 219-232. Χρήσιμη γενικὴ μελέτη παραμένει ἀκόμη τοῦ Κ. Σάθα, Ἑλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀναγέννησις τῆς ἑλληνικῆς τακτικῆς (1885), ἐπανέκδοση μὲ εἰσαγωγή καὶ σχόλια Νικ. Καρατιδάκη, Ἀθήνα 1993.

λαμβάνουν από το ταμείο της Κεφαλληνίας τα 20 δουκάτα, που αυτός είχε ως χορηγία. Ωστόσο, έως ότου η Γερουσία δώσει την απάντηση, ο Ιωάννης πέθανε και τελικά οι βενετικές αρχές αποφασίζουν στα παιδιά να δοθεί μόνο η χορηγία του Ιωάννη, ενώ παράλληλα παρέχεται η δέσμευση να γίνει δεκτό στις τάξεις των «στρατιωτών» το άγόρι, μετά την ενηλικίωσή του.

Με τη βοήθεια των *Diari* του Marino Sanudo και των εγγράφων που έχει δημοσιεύσει ο Κωνσταντίνος Σάθας διαγράψαμε τη δράση των παραπάνω προσώπων, χωρίς βέβαια να είναι έφικτη ή πλήρης εικόνα.

Η πρώτη μνεία για τον Νικόλαο συναντάται το 1492¹, όταν υπηρετεί στο *Nove Gradi* της περιοχής της Ζάρας. Το 1505 στο ίδιο μέρος έχει 21 ιππείς². Παραμένει συνέχεια εκεί και πληρώνεται από το ταμείο της *Brescia*³. Ο ζήλος του πρέπει να ήταν ιδιαίτερα ξεχωριστός, γιατί ήδη το 1498 του διπλασιάστηκε ο μηνιαίος μισθός, από δουκάτα 4 σε 8⁴. Το 1510 λαμβάνει μέρος στη μάχη της *Gradisca* (σημ. Κροατία)⁵. Το 1511 βρίσκεται στο *Treviso*⁶, το 1513 πάλι στο *Φριούλι*⁷ και κατόπιν (1525) στη Ζάρα⁸. Μαζί του είναι και ο γιός του Ράλλης⁹. Το 1527 προωθείται στην περιοχή της *Bologna*, όπου επέδειξε ιδιαίτερη ανδρεία¹⁰. Κατόπιν επανέρχεται στην Ζάρα¹¹, ενώ ο Ράλλης είναι (1527) στην *Τοσκάνα*¹². Σε έκθεση βενετού αξιωματούχου της 19 Σεπτεμβρίου 1528 από το *Τρανί* αναφέρεται ότι ο Νικόλαος πέθανε την προηγούμενη νύκτα, εκτός από τις κακουχίες, αλλά και από το πλήγμα που του επέφερε ο θάνατος του γιού του Ράλλη, στις 10 Ιουλίου 1528, κοντά στη *Manfredonia*¹³.

Ο Ιωάννης Παλαιολόγος έφθασε στη Βενετία τον Μάιο 1509, ενώ ήταν ήδη στην στρατιωτική υπηρεσία¹⁴. Αποστέλλεται στην *Ίστρια* και παίρνει μέρος στη μάχη της *Gradisca*. Αποκτά δε και σχέσεις με τους ντόπιους, με

1. Sanudo, *Diari*, τόμ. 3, στ. 1291. Από το 1483 άρχισαν να φθάνουν «στρατιώται» στην *Ίταλία*. Κ. Σάθας, *Έλληνες στρατιώται*, 28-29.

2. Sanudo, *Diari*, τόμ. 5, στ. 567 κ.έ.

3. Sanudo, *Diari*, τόμ. 8, στ. 707.

4. Σάθας, *Μνημεία*, τόμ. 7, σελ. 58.

5. Sanudo, *Diari*, τόμ. 10, στ. 860.

6. Sanudo, *Diari*, τόμ. 12, στ. 242 κ.έ., τόμ. 13, στ. 66.

7. Sanudo, *Diari*, τόμ. 17, στ. 313, 450, τόμ. 18, στ. 121, 320, τόμ. 19, στ. 121, 148.

8. Sanudo, *Diari*, τόμ. 40, στ. 66, τόμ. 42, στ. 528, 667.

9. Sanudo, *Diari*, τόμ. 42, στ. 151.

10. Sanudo, *Diari*, τόμ. 44, στ. 258.

11. Sanudo, *Diari*, τόμ. 44, στ. 415-416.

12. Sanudo, *Diari*, τόμ. 45, στ. 241.

13. Sanudo, *Diari*, τόμ. 48, στ. 335.

14. Sanudo, *Diari*, τόμ. 8, στ. 155.

κάποιο Κροάτη ἰππέα, ὅπως συγκεκριμένα σημειώνεται¹, δείχνοντας ἔτσι κάποια ριψοκίνδυνη συμπεριφορά. πού ἀργότερα θὰ τοῦ στοιχίσει. Τὸ 1511 βρίσκεται στὸ Treviso², κατόπιν στὸ Φριούλι (1513)³ καὶ τὸ 1518 ἀπα- ντᾶται στὴν Κεφαλληνία⁴. Τότε ὑποβάλλει αἴτηση νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ νησί μὲ 50 «στρατιῶτες», στοὺς ὁποίους ζητᾶ νὰ δοθοῦν χωράφια, ἀπαλ- λαγμένα ἀπὸ τὸν φόρο τῆς δεκάτης. Τὸ θέμα δὲν εἶχε συνέχεια, γιατί τὸν ἐπόμενο μῆνα Ἰούλιο ὁ Ἰωάννης βρίσκεται στὴ Ζάρα, ὅπου τὸ σῶμα ἐνι- σχύεται μὲ 15 ἵππους, ὥστε νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ 20 ἵππους συνολικά⁵. Τὸν Ἰούλιο 1523 ἔχει ἤδη φθάσει στὸ Κάτταρο καὶ ρυθμίζεται ἡ πληρωμὴ του σὲ δουκάτα 4 ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἄλλα τόσα ἀπὸ τὸ τα- μεῖο τῆς Vicenza τὸν μῆνα⁶. Ὅμως τὸν Σεπτέμβριο οἱ Ἀρχεῖς τὸν ἀνακα- λοῦν στὴ Βενετία, καθὼς ἐκπρόσωποι τοῦ Κάτταρο τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ καὶ τὸν φόνο ντόπιου. Ἐξάλλου δὲν ἔχει διακό- ψει τὶς ἐπαφές του μὲ τὴν Κεφαλληνία, ὅπου μεταβαίνει (προφανῶς θὰ εἶχε κτήματα) ἐγκαταλείποντας τὴν ὑπηρεσία του⁷. Τὸ 1526 ἐστάλη στὴν Ἀντί- βαρι⁸, ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἐπιστρέψει στὴ Βενετία, ἴσως γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴν προ- στασία τῶν ἀνηψιῶν του καὶ νὰ ὑποβάλει τὴν αἴτηση στὴ Γερουσία, ἀλλὰ τὸν Μάιο τοῦ 1529 πεθαίνει στὴν ἴδια πόλη⁹. Ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ Νικολά- ου ἴσως μπορεῖ ὡς κόρη του νὰ ταυτιστεῖ ἡ q. Maria fiola del q. Nicolò Paleologo, ἡ ὁποία μνημονεύεται τὸ 1546 ὡς θεία τοῦ Μανώλη Μόρμορη¹⁰. Τέλος, σὲ ἔκθεση τοῦ τέως προβλεπτῆ Κεφαλληνίας τοῦ 1548 ἀναφέρεται στοὺς «στρατιῶτες» τοῦ νησιοῦ ὁ γιὸς τοῦ ποτε messer Nicolò Paleologo, που παίρνει δονκ. 75¹¹.

Ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ ἀνασύνθεση τῆς ζωῆς τῶν δύο παραπάνω «στρα- τιωτῶν» μποροῦμε νὰ ἀναπλάσουμε τοὺς κινδύνους καὶ τὶς διαρκεῖς με-

1. Sanudo, Diarî, τόμ. 10, στ. 483, τόμ. 11, στ. 90, 121 κ.έ.

2. Sanudo, Diarî, τόμ. 11, στ. 316 κ.έ.

3. Sanudo, Diarî, τόμ. 17, στ. 313, 540, τόμ. 18, στ. 80, 320.

4. Sanudo, Diarî, τόμ. 25, στ. 450 - Κ. Σάθα, Μνημεῖα, τόμ. 7, 120.

5. Sanudo, Diarî, τόμ. 26, στ. 434.

6. Sanudo, Diarî, τόμ. 34, στ. 291. - Κ. Σάθα, Μνημεῖα, τόμ. 7, 129.

7. Sanudo, Diarî, τόμ. 36, στ. 564-565 - Κ. Σάθας, Μνημεῖα, τόμ. 7, 133. Τὴν θέση ἔλαβε ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος, Μ. Κολυβά, ὁ.π.

8. Sanudo, Diarî, τόμ. 42, στ. 528. Στὸ κείμενο αὐτὸ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἰωάννης πληρώ- νεται ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῆς Vicenza, ἀλλὰ ἴσως πρόκειται ἢ γιὰ λάθος ἢ γιὰ πρόθεση ν' ἀλλά- ξει τὸ ταμεῖο, πού ὅμως δὲν πραγματοποιήθηκε. Πιστεύουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο Ἰω- ἀννη.

9. Μνεῖα τῆς αἴτησης περιλαμβάνει καὶ ὁ Sanudo, Diarî, τόμ. 50, στ. 315.

10. Κ. Σάθα, Μνημεῖα, τόμ. 8, 418.

11. Κ. Σάθα, Μνημεῖα, τόμ. 6, 283.

τακινήσεις τους, αλλά και τή μαχητικότητα και τήν ανδρεία τους. Βρέθηκαν στη δίνη τῶν τουρκοβενετικῶν πολέμων, ὄχι μόνο στήν Ἀνατολή, ἀλλά και στή Δαλματία και τὸ Φριούλι και ὑπέστησαν τὰ δεινὰ τῶν συγκρούσεων τῆς Lega di Cambrai. Ἐπιβλήθηκαν μὲ τήν προσωπικότητά τους και τὸ ἔργο τους, γι' αὐτὸ ἡ Βενετία ἀνταποκρινόταν θετικά σχεδὸν πάντα στὰ αἰτήματά τους. Σὲ ἀντιστοιχία μὲ τοὺς ἐμπόρους ὑπῆρξαν οἱ πιὸ ταξιδευμένοι Ἕλληνες και ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πρόσφεραν οὐσιαστικὴ βοήθεια στή νεοσύστατη τότε Ἑλληνικὴ Ἀδελφότητα τῆς Βενετίας.

Αἴτηση τοῦ Ἰωάννη Παλαιολόγου

ASV, Senato Mar, reg. 21, 158'-159'

Die XVII suprascripti mensis [MDXXIX maii]

Serenissimi Principi et
excellentissimo ducale Dominio

Perchè è peculiar instituto di questo excellentissimo stato verso chi cum fede il serve usar et munificentia et gratitudine, il fidelissimo et devoto servo di vostra Serenità Zuan Paleologo fo de miser Zorzi ha preso confidentia comparer al conspecto di quella pensandose che le opere et fede usate verso il vostro illustrissimo Dominio per lui expectante, d. Nicolò Paleologo suo fratello, Rali Paleologo fio del dicto domino Nicolò et sui progenitori, l' habino facto benemerito et degno di la gratia di vostra illustrissima Signoria et maxime de d. Constantin, Manoli et Zorzi Paleologo fratelli. Del qual d. Zorzi dicto expectante et d. Nicolò Paleologo furon figli. Alli qual tre fratelli, d. Manoli che fu mandato per il q. clarissimo d. Antonio Loredan, che alhora era capitano general alla Morea per cose importantissime del stato vostro, dove pervenuto ale mano de Mesich Bassa, che era suo zerman, il fece scortegar vivo et impita la pelle de paglia la mandò alla Porta. D. Constantin essendo sta preso a Lepanto, dove de mandato de la illustrissima Signoria vostra l' era capo de strathioti et reducto a Constantinopoli fu segato per mezo vivo solum per el cognome di Paleologi. Et a d. Georgio padre de dicto expectante et d. Nicolò Paleologo sui figlioli, quali dali sui primi anni semper han servito fidelmente et in ogni occorrentia et vissuti sotto la felicissima umbra di vostra Serenità come etiam ha facto Rali Paleologo fiol del dicto d. Nicolò. Le opere et fede di quali deno esser note al illustrissimo Senato vostro et assai più a vui serenissimo Principe, che in tute le proxime passate guerre ben ha visto vostra Serenità li pretamenti et fede di essi et maxime del dicto Rali Paleologo. Il qual Rali Paleologo ultimo loco alla impresa de Manfredonia da inimici fu crudelmente morto, né molto dopoi pere le molte vigilie

et strachi morse dicto d. Nicolò suo padre, lassati cinque figlioli pupilli, uno masculo et quatro femine in gran povertà et sopra le spalle de lui povero supplicante.

Per il che stantibus premissis essendo degno de la bona gratia de vostra Serenità, qual mai abandonò li suoi servitori, humiliter supplica che lei per sua innata bontà et clementia se degni abbrazzar dicti poveri pupilli orfani et concederli per il viver et maridar de dicte fie in vita sua et de cadauno de essi figlioli li ducati XXti, havea dicto q. d. Nicolò Paleologo et li ducati 10 similiter per ogni paga che havea dicto q. Rali Paleologo tuti do alla Camera de Vicenza, ac etiam li ducati XX per paga a page quatro all' anno che dicto supplicante scuode alla Camera de Cephalonia, similiter siano concessi a dicti fioli ut supra dapoi la sua morte, qual desidera sia alli servitii de la Sublimità vostra come è stata quella de li prenominati progenitori, fratello et nepoti, acciò cum tal suffragio possino substentar la vita sua et gustar de la gratia de la Sublimità vostra et maritar dicte fie come è solito di quella verso li suoi benemeriti, alla bona gratia de la qual humiliter et flexis genibus se riccomanda.

Et perchè da poi che vostra Sublimità ha commessa la presente supplica et prece alli signori Savii de Terraferma le morto d. Joanne Paleologo nostro barba et padre adeo che nui poveri pupilli derelicti et abandonati prostrati supplicamo, che la Celsitudine vostra per sua innata clementia vogli compassionarne et provederne acciò non andiamo remengi, perchè manchato dicto d. Joanne barba et più che padre, el qual ne nutriva, non havemo altrove riccorrer che alli piedi di vostra Serenità.

Die XI mensis maij

L' anderà parte che attesa la longa servitù, meriti et fede de li q. strenui d. Nicolò Paleologo et Rali suo figliolo capi nostri de strathioti ultimamente morti ne la impresa de Puglia et del strenuo d. Zuane Paleologo suo fratello li prossimi giorni morto in questa cità, sia per autorità di questo Consiglio concesso alli figlioli predicti del dicto q. Nicolò li ducati XX per pagachel q. d. Zuane havrà alla Camera de la Cephalonia a page quatro all' anno per sustentatione loro et maritar de le fie di esso q. Nicolò come dimandano et quando el figliolo serà in età idonea, essendo apto alla militia, non se li habia ad manchar di quel conveniente favore che è solita prestate la Signoria nostra alli figlioli de li benemeriti nostri.

da parte	144
de non	10
non synceri	11

RIASSUNTO

NICOLO' (†1528) E GIOVANNI (†1529)
PALEOLOGI STRADIOTI

di
Giorgio Plumidis

L' articolo si basa su una richiesta dello stradioto Giovanni Paleologo in favore dei cinque figlioli del suo fratello Nicolò. Egli espone le vicende eroiche del fratello e del suo figlio Ralli, come pure di altri congiunti. Il Senato veneto fece convergere agli orfani lo stipendio che Giovanni percepiva dalla Camera di Cefalonia. I documenti pubblicati da Sathas ed i Diari di Marino Sanudo offrono l' occasione a stendere un quadro dell' attività militare dei due fratelli. Nicolò già nel 1492 si trovava come stradioto a Nove Gradi di Zara ed in seguito prese parte ad imprese militari in Friuli, Treviso, Bologna e morirà presso Trani, preceduto però dalla morte del figlio Ralli vicino a Manfredonia.

Giovanni Paleologo sbarcò come stradioto a Venezia nel maggio 1509 e suo terreno di servizio furono l' Istria e la Dalmazia. Nel 1518 cercò di insediare 50 stradioti in Cefalonia, ma senza esito, e ritornò in Dalmazia. Nel 1523 si trovava a Cattaro, quando venne accusato per l' assassinio di una persona del luogo e per l' abbandono del posto per recarsi a Cefalonia. Morì a Venezia.

Il nostro breve contributo mira ad aiutare alla ricostruzione finale della opera degli stradioti, i quali per le loro qualità ed i servizi prestati nel turbolento periodo delle guerre d' Italia nel '400 e '500, s' imposero alla società veneta e sostennero, alla parti dei mercanti, e rinforzarono la Confraternita greca di Venezia.

